

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

МУШЕНОК В.В. - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права, міжнародного права та приватного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права ПЗВО «Київський міжнародний університет»

ORCID: 0000-0003-0411-7567

УДК 342.9:346.7

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.61>

У статті досліджено теоретичні підходи до нормативно-правового регулювання енергетичної безпеки у системі суспільно-економічних відносин у період воєнного стану в Україні. Встановлено доцільним для представників вітчизняної правової науки здійснення комплексного дослідження правовідносин енергетичної безпеки, зокрема розгляду підходів до подальшого формування основних принципів такої діяльності у системі заходів загальнонаціональної безпекової політики держави. Сформоване загальне доктринальне теоретико-правове положення принципів енергетичної безпеки, яке характеризується як цілісна система імперативних, системоутворюючих правових стандартів і правил, які визначають теоретико-методологічні та практичні орієнтири планування, організації та здійснення заходів для різнопланового забезпечення національної безпеки. Зроблено узагальнення про триєдину модель використання принципів у системі регулювання зазначених відносин: формування як обґрунтування наукових положень; закріплення нормативно-правовими актами вітчизняного законодавства; 3) застосування у практичній державно-управлінській діяльності. На підставі дослідження вітчизняної законодавчої системи встановлено загальний принцип організації та здійснення забезпечення стану енергетичної безпеки держави є загальним правилом чи стандартом державної безпекової діяльності у сфері енергетичних відносин, на основі яких формуються нормативно-правові акти, а їх приписи реалізуються у практичній державно-управлінській

діяльності владними органами. Деталізовано загальний підхід до формування спеціальних принципів у Енергетичній стратегії України на період до 2050 року як забезпечення захищеності національних інтересів у сфері доступу до джерел енергії для всіх споживачів прийнятним способом в нормальних умовах і кризових ситуаціях виключно в межах і способ, що визначені законодавством.

Узагальнено, що нормативно-правова база періоду правового режиму воєнного стану повинна формуватися з урахуванням таких ключових принципів: державний контроль над генерацією та транспортуванням енергоресурсів для забезпечення надійності постачання; енергозбереження та підвищення енергетичної ефективності як основа раціонального використання ресурсів; використання альтернативних та відновлюваних джерел енергії для диверсифікації та зменшення залежності від імпорту; зниження екологічного навантаження та пріоритет сталого розвитку; прозорість, конкурентність та стабільність регулювання ринків для інтеграції з ЄС. Перспективами подальшого дослідження у цій царині встановлення у період воєнного стану та перших років повоєнної відбудови нашої країни для виробників електричної енергії механізмів різнопланової підтримки у бою держави.

Ключові слова: безпекова політика держави, воєнний стан, генезис законодавства України, енергетична безпека, загрози енергетичної безпеки, правове забезпечення, загальні та спеціальні принципи, суспільно-управлінські відносини, система нормативно-правового забезпечення.

Постановка проблеми

Активний розвиток ринкової економіки, зовнішньоекономічної діяльності, фінансових, політичних та інших чинників довоєнного періоду значною мірою впливали на зміст та результати стану основних секторів національної електроенергетики та енергетичної безпеки держави. Проте трансформації суспільно-економічних відносин періоду воєнного стану в Україні вплинули на зміну підходів до нормативно-правового регулювання вказаних вище відносин. Сучасний стан справ вимагає від представників вітчизняної правової науки здійснення комплексного дослідження правовідносин енергетичної безпеки та вказує на об'єктивну потребу розгляду формування основних принципів такої діяльності у системі заходів загальнонаціональної безпекової політики держави.

Подолання кризового стану, у якому перебуває енергетична система України за результатами впливу руйнівних факторів війни, неможливе без удосконалення вітчизняними органами державної законодавчої влади принципів забезпечення правовідносин використання електроенергетики з метою мінімізації загроз енергетичній безпеці. За таких умов для України, удосконалення принципів формування нормативно-правової системи енергетичної діяльності наразі залишається важливою складовою частиною проблеми правового забезпечення суспільно-економічних відносин в умовах воєнного стану та стане важливим чинником забезпечення міжнародного співробітництва у царині повоєнного відновлення та розвитку енергетичної інфраструктури держави в сучасних світових соціально-політичних умовах.

З огляду на сформований спектр проблематики дослідження, наразі особливого значення набуває питання визначення спеціальних принципів нормативно-правового забезпечення енергетичної безпеки, яка у своїй основі характеризується як стан захисту держави загрози дефіциту енергоресурсів та порушення стабільності енергопостачання, що гарантує технічно та економічно обґрунтоване задоволення поточних і майбутніх потреб у належній якості паливі та енер-

гетиці як у мирний час, так і за надзвичайних умов правового режиму воєнного стану.

Аналіз основних досліджень

Дослідженням основних (загальних та спеціальних) принципів формування нормативно-правового забезпечення національної безпеки та реалізації економічної політики у різних галузях публічних відносин присвячено праці значної кількості вітчизняних науковців-правників таких як Авер'янов В.Б., Бандурка О.М., Берлач А.І., Битяк О.Ю., Брачук А.О., Голосніченко І.П., Додін Є.В., Жорін Ф.Л., Ківалов С.В., Кобко Є.В., Курило В.І, Пашко П.В., Петлюк Ю.С., Терещенко С.С., Тімашов В.О. та значної частини інших дослідників. Більш детальний аналіз особливостей нормативно-правового регулювання енергетичної політики держави у частині правового забезпечення ринку електроенергії та енергетичної безпеки довоєнного і періоду воєнного стану загалом присвячено дослідження вітчизняних науковців як різних галузей права, економіки, державного управління таких як Берлач Г.В., Буданов М.П., Губрієнко О.М., Майданевич М.В., Рябченко О.П., Шевченко О.А. та інших.

Зокрема, Є. В. Кобко вважає, що принципами забезпечення національної безпеки України необхідно вважати «вихідні начала, відправні ідеї, які покладені в основу правового регулювання відповідної діяльності та формують не лише ідейне підґрунтя цього забезпечення, а вектори розвитку державної політики у відповідному напрямі» [1, с. 321].

Труба Р.М. зазначає, що принципи діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки формують цілісну систему імперативних, системоутворюючих правових стандартів і правил, які визначають теоретико-методологічні та практичні орієнтири планування, організації та здійснення заходів у сфері забезпечення національної безпеки. Загальноправові принципи закладають аксіологічну основу політики держави у сфері забезпечення національної безпеки, визначають загальні межі правомірності застосування публічно-владного впливу як у правовій системі загалом, так і безпосеред-

ньо у сфері національної безпеки, забезпечуючи баланс між інтересами держави та правами і свободами особи [2, с. 117].

Проте, питання застосування та трансформації інструментарію принципів у процедурі генезису законодавства України, а також характеристики принципів формування нормативно-правової системи забезпечення енергетичної безпеки в Україні не були досліджені належним чином представниками вітчизняної адміністративно-правової науки. Зважаючи на важливість питання в умовах сучасних глобальних викликів це спонукає автора до подальших досліджень у даному напрямі та формування пропозицій щодо імплементації спеціальних принципів законодавчого регулювання відносин енергетичної безпеки, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення діяльності вітчизняних виробників електричної енергії.

Метою даної статті є спроба здійснити характеристику загальних та спеціальних принципів формування нормативно-правової системи забезпечення енергетичної безпеки в Україні довоєнного періоду та надати пропозиції щодо трансформації таких принципів регулювання ринку електроенергії в Україні в умовах правового режиму воєнного стану для удосконалення відносин забезпечення енергетичної безпеки на теренах нашої держави.

Виклад основного матеріалу

Формування нормативно-правової системи забезпечення відносин у будь якій галузі суспільно-економічного буття у сучасній правовій науці характеризується як «напрямок дій (або бездіяльність), що обирає державна влада (або орган державної влади, що має правові, політичні й фінансові законодавчі повноваження) для вирішення певної проблеми або сукупності взаємозалежних проблем» [3, с. 14].

Сформована державна політика в конкретній сфері суспільно-економічних відносин може характеризуватися як реакція держави на конкретні питання внутрішніх чи зовнішніх економічних відносин, яка покликана погоджувати інтереси, знаходи-

ти консенсус, необхідний для стабільності українського суспільства та підтримання міждержавного суспільно-економічного балансу відносин.

Важливою проблемою реалізації державної політики в Україні, на нашу думку, є проблема вироблення та становлення сучасних принципів системи нормативно-правового регулювання кожного виду суспільно-економічних відносин. Актуальність такої постановки питання підтверджує те, що політика держави, як сформований у результаті довготривалого генезису законодавства України інструмент реалізації державної влади, є багатозначною за обраними цілями і завданнями. Це, у свою чергу, слугує об'єктивною причиною прояву і належного обґрунтування найістотніших, специфічних, стійких зв'язків і відносин, притаманних системі державного регулювання та закладених в ній основних принципах.

Дослідження питання формування нормативно-правової системи забезпечення енергетичної безпеки доцільно розпочати з аналізу окремих доктринальних позицій щодо визначення принципів, враховуючи які здійснюється державне регулювання таким сектором суспільно-економічних відносин, особливо у період правового режиму воєнного стану.

Отже, в будь якій галузі суспільно-політичних відносин кожна держава дотримується певної моделі організаційно-управлінської поведінки, яка формується за певним принципом. Юридичний словник-довідник містить наступне доктринальне трактування категорії «принцип»: 1) основне вихідне положення системи, теорії, ідеології, засади; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось; 3) переконання, норма, правило, яким керує хтось у житті та поведінці [4, с. 419].

Модель організації та реалізації суспільно-управлінських відносин за певними основоположними началами (принципами) Полозенко А.І. визначає, як «напрямок дій (або бездіяльність), що обирає державна влада (або орган державної влади, що має повноваження: правові, політичні, фінансові) для вирішення певної проблеми чи сукупності взаємозалежних проблем» [5, с. 14].

Аналізуючи принципи побудови та функціонування фінансової системи держави Кучерявенко М.П. зазначає, що дефініція «принципи» походить від латинського слова «*principium*» – початок, закон та винен тлумачитися як вихідні, фундаментальні положення, орієнтири, перевірені теорією і практикою» [6, с. 44].

Досліджуючи сучасні євроінтеграційні процеси та принципи побудови та функціонування нормативно-правової системи у європейських країнах, Наливайко Л. та Орешкова А. дотримуються позиції Кучерявенка М.П., проте доповнюють сформовану ним дефініцію тим, що «принципи обґрунтовують, роз'яснюють і відображають зміст і взаємозв'язки між об'єктом та суб'єктом суспільно-політичних правовідносин» [7, с. 54].

Слід зазначити, що наукове обґрунтування спеціальних принципів забезпечення енергетичної безпеки України виділяє фахівець у галузі економічних відносин Буданов М.П.: 1) державний контроль генерації та транспортування енергоресурсів; 2) енергозбереження та підвищення енергетичної ефективності народного господарства; 3) використання альтернативних та відновлюваних джерел енергії; 4) зниження екологічного навантаження на довкілля; 5) надійність енергозабезпечення народного господарства [8, с. 278].

Отже, аналіз викладених вище наукових позицій представників правової та економічної наук дають підстави здійснити певне авторське узагальнення про триєдину модель використання принципів: формування, закріплення застосування. Принципи нормативно-правового регулювання: 1) формуються (як обґрунтовані наукові положення); 2) закріплюються (нормативно-правовими актами вітчизняного законодавства); 3) застосовуються (у практичній державно-управлінській діяльності).

Виходячи з цього, на нашу думку, загальний принцип організації та здійснення забезпечення стану енергетичної безпеки держави – це вироблені правовою наукою найбільш загальні правила чи стандарти державної безпекової діяльності у сфері енергетичних відносин, які сформульовані та закріплені у Конституції України, спеці-

альних законах та підзаконних нормативно-правових актах та реалізуються у практичній державно-управлінській діяльності органами державної виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Розглянувши доктринальні положення щодо принципів формування нормативно-правової системи забезпечення енергетичної безпеки в Україні, звернемо увагу на сучасний стан нормативно-правового регулювання відносин електроенергетики. Конституція України не містить окремої норми, прямо присвяченої принципам забезпечення енергетичної безпеки, але встановлює загальні конституційні принципи, які слугують основою для її реалізації. Ці принципи випливають із положень про національну безпеку, захист суверенітету, економічний розвиток та екологічну безпеку. Зокрема, основними конституційними принципами є: 1) захист національної безпеки як забезпечення економічної та енергетичної безпеки, захист суверенітету й територіальної цілісності (стаття 17); 2) економічна незалежність як заборона відчуження природних ресурсів, що є ключовим для енергетичної незалежності (стаття 13); 3) екологічна безпека, стале та раціональне використання ресурсів, забезпечення безпеки довкілля (статті 50, 66) [9].

Зазначені вище конституційні принципи забезпечення енергетичної безпеки формують її конституційно-правову основу, яка доповнена спеціальними законами та стратегіями для протидії енергетичним загрозам. Тобто Верховна Рада України як орган законодавчої влади реалізує принципи забезпечення енергетичної безпеки через законодавство (Про національну безпеку України, Про електроенергетику, Про ринок електроенергії тощо), а Кабінет Міністрів України як орган центральної виконавчої влади – через розроблення стратегій (Стратегія національної безпеки) та здійснення державного контролю енергоефективності та уникнення енергетичною системою країни зовнішніх ризиків.

Зокрема, Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та осно-

вні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз та сприятимуть утвердженню української національної та громадянської ідентичності. У п.2 статті 3 визначено основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектору безпеки як основного інструменту реалізації державної політики у цих сферах [10].

Виходячи з викладеного вище, вважаємо, що, оскільки енергетична безпека є однією із важливих складових національної безпеки України у період воєнного стану, то визначені вище загальні принципи формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони можуть бути покладені в основу формування принципів формування енергетичної безпеки у період воєнного стану.

Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 р. № 575/97 визначає загальні принципи формування та реалізації державної політики в електроенергетиці: 1) державне регулювання діяльності; 2) створення умов безпечної експлуатації та підвищення екологічної безпеки об'єктів; 3) забезпечення раціонального споживання палива і енергії; 4) додержання єдиних державних норм, правил і стандартів; 5) створення умов для розвитку і підвищення технічного рівня галузі; 6) забезпечення захисту прав та інтересів споживачів енергії; 7) збереження цілісності та забезпечення надійного функціонування об'єднаної енергетичної системи України тощо [11].

Доповнення та деталізація визначених у Конституції та законах України принципів забезпечення енергетичної безпеки України міститься в Стратегії енергетичної безпеки України, яка затверджена розпорядженням

Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 907-р) [12] та галузевих актах енергетики. Зокрема, ця Стратегія є: 1) складовою системи забезпечення національної безпеки; 2) містить аналіз загроз енергетичній безпеці із визначенням їх критичності; 3) ідентифікує пріоритети забезпечення енергетичної безпеки; 4) описує стратегічний вибір, цілі та завдання, спрямовані на запобігання виникненню ситуацій, які потенційно здатні створити загрози енергетичній безпеці України [10]. Стратегія енергетичної безпеки України було розроблено на період до 2025 року та замінена Енергетична стратегія України на період до 2050 року [13].

В цілому охарактеризуємо вказані вище стратегії як способи нормативно-правової реалізації державної політики України у сфері енергетичної безпеки, які сприяють забезпеченню захищеності національних інтересів у сфері доступу до надійних, стійких, доступних і сучасних джерел енергії для всіх споживачів технічно надійним, безпечним, економічно ефективним та екологічно прийнятним способом в нормальних умовах і кризових ситуаціях виключно в межах і спосіб, що визначені законодавством.

Крім того документи зазначеного вище планування відносять енергетичної безпеки є ключовими документами, що систематизують принципи забезпечення як складову національної безпеки. Зокрема, Стратегія енергетичної безпеки України чітко формулює такі принципи: 1) пріоритетність сталого розвитку економіки та доступу до надійних джерел енергії; 2) прозорість регулювання, стабільність політики та конкуренція на ринках; 3) лібералізація ринків, вільний доступ до мереж без монополізму; 4) інноваційний розвиток з урахуванням безпеки, екології та низьковуглецевості; 5) соціальний захист без спотворення ринків та солідарна співпраця суб'єктів.

На нашу думку, спеціальні принципи забезпечення енергетичної безпеки знайшли своє застосування Енергетичній стратегії України на період до 2050 року та спрямовані на протидію загрозам, як-от кібератаки, зношеність інфраструктури чи залежність від імпорту, через стратегічні цілі (доступність ресурсів, стійкість систем).

Наша позицію про реалізацію сценарію розвитку, з фокусом на позитивну трансформацію енергетичної системи України з інтеграцією до ЄС знаходить своє підтвердження у науковій доктрині. Зокрема, Павлій О. зазначає про доцільність перетворення України на енергетичний хаб Європи, який допоможе континенту остаточно позбутися залежності від російського викопного палива завдяки виробленій в Україні чистій енергії [14].

Висновки

Принципи формування правової бази забезпечення енергетичної безпеки в Україні обґрунтовуються стратегічними цілями національної безпеки, інтеграції до європейських нормативів та принципах сталого розвитку енергетичного сектору. Наразі енергетична безпека в Україні розглядається як складова національної безпеки, а зазначені вище принципи знайшли своє відображення у Конституції України, законах України «Про енергетичну безпеку», «Про енергозбереження», «Про ринок електричної енергії», «Про альтернативні джерела енергії», «Про ринок природного газу» та іншими нормативно-правовими актами. У відповідності до норм та приписів вказаних вище нормативно-правових актів, державна політика щодо захисту вітчизняних виробників та постачальників електроенергії періоду воєнного стану реалізовується на засадах забезпечення спеціальної (пільгової) стратегії щодо встановлення загальних економіко-правових механізмів забезпечення енергетичної безпеки.

Нормативно-правова база періоду правового режиму воєнного стану повинна формуватися з урахуванням таких ключових принципів: державний контроль над генерацією та транспортуванням енергоресурсів для забезпечення надійності постачання; енергозбереження та підвищення енергетичної ефективності як основа раціонального використання ресурсів; використання альтернативних та відновлюваних джерел енергії для диверсифікації та зменшення залежності від імпорту; зниження екологічного навантаження та пріоритет сталого розвитку; прозорість, конкурентність та ста-

більність регулювання ринків для інтеграції з ЄС.

Перспективами для подальшого дослідження у царині проблем публічного - правового забезпечення відносин енергетичної безпеки в Україні є встановлення у період воєнного стану та перших років повоєнної відбудови нашої країни для виробників електричної енергії механізму різнопланової державної підтримки.

Література

1. Кобко Є. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2023. 400 с.
2. Труба Р. М. Загальні принципи нормативно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 114–119. URL : <https://www.nvppr.in.ua/vip/2024/2/22.pdf>. DOI: 10.32844/2618-1258.2024.2.20
3. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. С. 12–17. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626>
4. Юридичний словник-довідник. Кол. авт.; за ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Фемида, 1996. 696 с.
5. Полозенко А. Громадський контроль в організації виборчого процесу в Україні: конституційно-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 80–82. URL : <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/7/17.pdf>
6. Кучерявенко М.П. Податкове право: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2013. 536 с.
7. Наливайко Л., Орешкова А. Громадський контроль в умовах сучасних євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 47–55. URL : https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2069/1/Nvdduvs_2015_3_9.pdf
8. Буданов М.П. Енергетична безпека як складова національної безпеки України. *Управління соціально-економічними системами в умовах неоіндустріалізації та глобалізації (людина, технології, економіка)* С. 277–279.

SUMMARY

The article explores theoretical approaches to the regulatory and legal regulation of energy security in the system of socio-economic relations during the period of martial law in Ukraine. It is established that it is expedient for representatives of domestic legal science to conduct a comprehensive study of legal relations of energy security, in particular, to consider approaches to the further formation of the basic principles of such activity in the system of measures of the state's national security policy. A general doctrinal theoretical and legal position on the principles of energy security has been formed, which is characterized as a holistic system of imperative, system-forming legal standards and rules that determine the theoretical, methodological and practical guidelines for planning, organizing and implementing measures for the diverse provision of national security. A generalization has been made about the three-in-one model of using the principles in the system of regulation of these relations: formation as a justification of scientific provisions; consolidation by regulatory and legal acts of domestic legislation; 3) application in practical state and administrative activities. Based on the study of the domestic legislative system, the general principle of organizing and implementing the state's energy security is established. It is a general rule or standard of state security activities in the field of energy relations, on the basis of which regulatory legal acts are formed, and their prescriptions are implemented in practical state

management activities by government bodies. The general approach to the formation of special principles in the Energy Strategy of Ukraine for the period until 2050 is detailed as ensuring the protection of national interests in the field of access to energy sources for all consumers in an acceptable manner under normal conditions and crisis situations exclusively within the limits and manner specified by law.

It is generalized that the regulatory and legal framework for the period of the martial law legal regime should be formed taking into account the following key principles: state control over the generation and transportation of energy resources to ensure reliability of supply; energy conservation and increasing energy efficiency as the basis for rational use of resources; use of alternative and renewable energy sources for diversification and reduction of dependence on imports; reduction of environmental burden and priority of sustainable development; transparency, competitiveness and stability of market regulation for integration with the EU. Prospects for further research in this area include the establishment of mechanisms for diverse state support for electricity producers during the period of martial law and the first years of post-war reconstruction of our country.

Key words: state security policy, martial law, genesis of Ukrainian legislation, energy security, threats to energy security, legal support, general and special principles, public-administrative relations, system of regulatory and legal support.

URL : <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/24463/1/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>

9. Конституція України: Основний Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua>.

10. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text=%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD#Text>.

11. Про електроенергетику: Закон України від 16 жовтня 1997 р. № 575/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86#w1_1

12. Стратегія енергетичної безпеки України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 907-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text>.

13. Енергетична стратегія України на період до 2050 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2026 р.).

14. Павлій О. Вплив стратегічних змін на ефективність енергетичних компаній України. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4106>

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-39>.